

התערוכה **חלום והקיץ** מפגישה בין שתי אמניות בנות דורות שונים, מיוריאל בנטוויץ מושנזון (1889–1981), שפעלה מתחילת המאה הקודמת ועד סוף ימיה, ורחל קיני (נולדה ב-1981), אמנית עכשווית הפועלת בשדה האמנות הישראלית בעשורים האחרונים. כשהראשונה הלכה לעולמה, הגיעה השנייה אל עולמו.

שתי הציירות שצבע האקוורל הוא מרכזי בעבודתן. תכונות החומר הנוזלי והשקוף, המתפשט ונערם, המבטא קיומם של חיים, הן נקודת מוצא להתבוננות ביצירתן. שתי האמניות משקפות באמצעותן את המבט שלהן בסביבתן אל מול עולמן הפנימי, בחלימה או בהקיץ. בנטוויץ מושנזון היטיבה לתאר את נופי ארץ ישראל בראשית ההתיישבות, כפי שהשתקפו ממבטה החולם והתמים, כגן עדן נטול בלהות; קיני מסרבת לאפשר לאקוורל את הפואטיות הלירית ומטעינה אותו בדימויים מתוך השבר החברתי, התרבותי והאישי.

מיוריאל בנטוויץ מושנזון נולדה בלונדון למשפחה אמידה וליברלית, שהאמנות הייתה חלק משגרת יומה וביתה. כשסיימה את לימודיה בבית הספר הגבוה לאמנות 'סלייד' ב-1914, נסעה לארץ ישראל כחלק מזיקתה הרוחנית למקום וכחלק מהשאיפה הכלל משפחתית להשתתף בהגשמת החזון הציוני. בעקבות מלחמת העולם הראשונה שבה לאנגליה, וב-1919 עלתה להתגורר בישראל. בתואם עם אישיותה הצנועה, עם חינוכה הדתי ועם תקופת חייה כשנשים היו משוללות מעמד כיוצרות מקצועיות, היא לא שאפה לאור הזרקורים ולמימוש ייעודה כציירת אלא כאשת משפחה. במשך השנים היא ציירה לסירוגין ולא הקפידה על תיעוד ותיארוך עבודותיה, ועל כן המחקר על אודות יצירתה נותר מעורפל.¹

ציורי נוף בצבעי מים היו עבודה אמצעי לביטוי הקשר האינטימי שלה עם נופי הארץ וחלק ממסורת הציור האנגלי במאה ה-18, המדגישה את זיקתו ואהבתו של האדם לטבע. גם אופיו של הגן האנגלי, פיסת טבע מתורבת, כמשקף את תכונות החברה האנגלית המעודנת והמאופקת הוא ביטוי להתפעלות מן הטבע. אלו השתקפו בציורי הנוף הארץ ישראלי של בנטוויץ מושנזון באופיים הפיוטי. אף שהיא חיה בין שתי מלחמות העולם ובארץ רוויה מחלוקות אידאולוגיות ופוליטיות, היא לא אפשרה להן לחדור מבעד לשכבות הצבע.

בנטוויץ מושנזון ציירה מתוך התבוננות ושהייה ממושכת בסביבתה הקרובה – זיכרון יעקב, בת שלמה ומעיין צבי, בריכות הדגים וחוף מעגן מיכאל, ירושלים ונופי צפת – אליהם נסעה תכופות לבקר את בני משפחתה. היא העדיפה את הנוף הפתוח והכפרי, אך ציירה גם את המרחב העירוני, שהגיעה אליו בעקבות נישואיה. מבטה הופנה אל עבר חיי היום-יום ואל רגעים בהם, שבחרה לתאר ברגישות ובתשומת לב.

במשך השנים השתכללה עבודתה עם החומריות המימית והשקופה של האקוורל, וזו הפכה חופשית וכתמית יותר. בעבודותיה המוקדמות ("הקוף", "הצלף", "חוף ים עתלית") ניתן לזהות טיפול מדוד בחומר – כתמים מאופקים וחד-שכבתיים. בעבודות משנות ה-40 וה-50 ("חוף טנטורה", "נוף כפרי בשרון", "שיקמה בקיסריה") ניכרת שליטה מלאה בצבעי המים – ביטוי פיוטי למשטחי צבע, טיפול עדין ורב-שכבתי לאזורי שמיים ומים ותשומת לב להשתקפויות ותצורות גיאומטריות בנוף אל מול כתמים מתפשטים. האור ושינויי מזג האוויר עניינו את בנטוויץ מושנזון כמשפיעים על האווירה ביצירה, זו נוצרה באמצעות שכבות רכות ושקופות של אקוורל. בשנות ה-60 וה-70 מביעות עבודותיה ("מוזיאון ישראל", "ירושלים", "צפת") גישה חופשית ונועזת יותר, כתמים מתפשטים ומימיים המתמזגים זה בזה.

רחל קיני נולדה אל נופי ישראל, המקפלים בתוכם מציאות קולקטיבית ואישית מורכבת, היא כורכת אותם יחדיו וממזגת ביניהם בעבודותיה. קיני מכתימה את הנייר בשכבות של אקוורל, מתוכם עולים דימויים של סצנות, הנערמות בערמה דחוסה. זוויות הציור משתנות ואיתן גם נקודות המבט על היצירה. הדחיסות של הדימויים מייצרת מרחב כאוטי אך בעל היגיון מאורגן. אפשר לזהות בין הדימויים שקיני מלקטת אל הנייר כלי עבודה מסביבת העבודה שלה, כלי מלחמה, אירועים מזמננו ודימויים המייצגים את עברנו המיתי. צבעי המים ממזגים את כל אלו בשקיפותם ובהתפשטותם, מאפשרים התרחשות מרובת-רבדים ונטולת היררכיה.

קיני עובדת בתנועות מכחול מאופקות ובאינטימיות עם הנייר, גם כשהיא עובדת על ניירות גדולים. כך גם הציור "הזר", שנעשה בחודשים האחרונים ומאגד בתוכו את גלגל 12 המזלות האסטרולוגי ואת סמלי 12 שבטי ישראל כבסיס ליצירת ערמה העוסקת בזמן שלנו, ובמרכזה חור. כמערכת סבבה קיני את המעגל הפנימי של הזר בציר חיצוני, מניחה דימוי לצד דימוי בתוך דימוי לפי חוקיות סימבולית פנימית, הנשענת על מצלול של מילים ועל המשמעות הנגזרת מהטייתן, כמבקשת מהצופה להתבונן באופן אקטיבי ודינמי, לשוטט בין הדימויים ולהתיר את הצופן שרקחה. בין הדימויים מונח לו אפרסק שאספה קיני אל מעגל הזיכרון המרובד מתוך שירה של זלדה "רצון שיכור מסוכסך" כבסיס שעליו מונחים הדברים.

דימוי החוזר בעבודותיה הוא השבר המיתי הראשון – הגירוש מגן העדן. קיני מצטטת את מחוות גופם של אדם וחווה מהפרסקו של מאזצ'יו מקפלה בראנקצ'י בפירנצה ומיצירתו של מיכלאנג'לו "נפילתו של האדם וגירושו מגן עדן" מהקפלה הסיסטינית בוותיקן. בציטוט זה היא מבקשת לתאר את התממשות השבר בזמננו: דמויות שקופות נערמות זו על גבי זו, זו לצד זו, מאוגדות, מחובקות, נאבקות זו בזו, מנחמות ונושאות זו את זו על רקע נופי ארץ ישראל. הסצנות, לעיתים בנופים מוריקים ולעיתים בנופי מדבר צחיחים, מרמזות על אפוקליפסה, המתרחשת, העתידה להתרחש או זו שהתרחשה. קיני מבקשת לייצר בכתמיות עכורה לעיתים ובמשיכות מכחול גסות ועדינות מרחב של התרחשות קורסת ומתערבלת בעצמה.

עבודותיה מהשנה האחרונה מינימליסטיות, נזיריות באופיין האנמי – הצבע עדין ושקוף, כשהמרחב הריק העוטף את הדימויים דומיננטי לא פחות מהדימוי המצויר. כאילו נתלשו מאחת הערמות וביקשו לעצמן חיים נפרדים, מפורקים. בסדרת עבודות המתארות חלקי חרסים, השייכים לתרבות עתיקה, וגלגלי שיניים וברגים, השייכים לתרבות המכונה, מרמזות קיני על קיומן של תרבויות קדומות שנחרבו, על כרוניקת תקומה ונפילה של אימפריות, ותוהה על שימור רוחני וחומרי בימינו – איזו תרבות תשאיר האנושות העכשווית אחריה? בסדרה נוספת מציירת קיני את הנגטיבים של 'בתים חסרים' בלשונה, הם נראים כנגזרות נייר, כתפאורה בתיאטרון צלליות עם פס קול מדומיין.

לא לאפוקליפסה מאחלת קיני, כי אם להתחדשות, לתולדה של דבר מה חדש מתוך היקיצה. בסדרת ציוריה המדמים נוף דחוס למראה, אליפסי, דמוי רחם המגינה על הנוף הנוסטלגי, הנאיבי והבתולי, היא מבטאת את השאיפה לשוב אליו, אך מתוך התפכחות ולא מאהבה עיוורת.

רחל קיני ומיוריאל בנטוויץ מושנזון יוצאות דופן בדבקותן ובמחקרן המעמיק בציור אקוורל מאז החלו לפעול כאמניות עצמאיות. אולם כל אחת בחרה להטעין את חומריותם של צבעי המים במשמעות אחרת. החלום, בעבודותיה של בנטוויץ מושנזון, ושברו, בעבודותיה של קיני, מייצרים תנועה מעגלית ולא דיכוטומית. קיני עושה שימוש בציוריה של בנטוויץ מושנזון ושותלת אותם בעבודותיה כמחווה המייצרת התחדשות, כשאיפה להצפת התודעה הקולקטיבית וליקיצה מאותו החלום בתקווה שההתפכחות תאפשר בנייה מחודשת, כפי שהיא אומרת: "לחמול ולהחלים – ואז יהיה אפשר לחלום מחדש".

אוצרת: עינב זיו אילון

(1) על פי המאמר מאת אירית מילר, **גן אנגלי בארץ מובטחת**, בתוך קטלוג התערוכה, מוזיאון מאנה-כץ, קיץ 1997, עמ' 10. וראו את המאמר גם להרחבה על חייה ויצירתה של מיוריאל בנטוויץ. כל המידע הביוגרפי במאמר זה לקוח מתוך המחקר המעמיק של אירית מילר.

מיוריאל בנטוויץ מושנזון
רחל קיני

